

УДК 340.12(043)

Жаровська І. М.,

irazhar@ukr.net, ORCID ID: 0000-0003-3821-8120,

*д.ю.н., професор кафедри теорії права та конституціоналізму,
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів*

АГРЕСИВНА ПОВЕДІНКА В СУЧАСНОМУ ТРАНЗИТИВНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ТА ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Анотація. Автором статті проведено аналіз філософсько-правових та теоретико-правових аспектів агресивної поведінки суб'єктів права в транзитивному суспільстві сучасної правової реальності.

В дослідженні загалом доводиться, що загрози глобалізаційного, пандемічного, трансформаційно-транзитивного характеру зумовлюють нові додаткові засоби суб'єктам з агресивною поведінкою для реалізації неправомірної поведінки. Постмодерністський соціум та інформаційні чинники також є додатковими факторами для трансформації філософсько-правового розуміння природи агресивної поведінки.

Вказується, що формування природи агресії в індивідуальному прояві зводиться до сфери дитинства. Поведінкові та емоційні проблеми є поширеними в дитинстві, мають тенденцію бути стабільними і пов'язані з широким спектром негативних результатів протягом життя, включаючи злочинну поведінку.

Виокремлено два фактори впливу сучасних суспільних відносин на агресивну поведінку: вплив засобів масової інформації та соціальних мереж (в час невизначеності та невідомості саме вони несуть суттєву відповідальність за суспільні настрої, оскільки ці інституції наділені потенціалом посилення стресу, але також до певного рівня плутанини через неоднозначність інформації щодо оцінки ризику та запобіжних заходів); правова політика щодо контролю за поширенням пандемії супроводжувалася обмеженням прав та свобод людини, їх законних інтересів, особливо ізоляційного характеру, що призвело до поширення проявів агресії щодо рідних та близьких осіб, спровокувало різке зростання домашнього насильства.

Акцентовано, що правовий статус соціальних мереж в епоху інформаційно-комунікаційних трансформацій та оновленої суспільної реальності знаходяться поза межами чіткого правового впливу та унормування, отож інформація яка надходить цими каналами може містити, суттєві агресивні прояви, прояви нетерпимості та формує нетолерантне суспільство загалом.

Ключові слова: агресія, філософсько-правовий аналіз, соціальні медіа, неправомірна поведінка, злочинна поведінка, постмодерністське суспільство, інформаційне суспільство.

Zharovska I. M.,

irazhar@ukr.net, ORCID ID: 0000-0003-3821-8120,

*Doctor of Law, Professor at the Department of Theory of Law and Constitutionalism,
Lviv Polytechnic National University, Lviv*

AGGRESSIVE BEHAVIOR IN MODERN TRANSITIVE SOCIETY: PHILOSOPHICAL-LEGAL AND THEORETICAL-LEGAL ASPECTS

Abstract. The author of the article analyzed the philosophical-legal and theoretical-legal aspects of the aggressive behavior of legal subjects in the transitive society of the modern legal reality.

In general, the research proves that threats of a globalization, pandemic, transformational and transitive nature cause new additional means for subjects with aggressive behavior to implement illegal behavior. Postmodern society and informational factors are also additional factors for the transformation of the philosophical and legal understanding of the nature of aggressive behavior.

It is indicated that the formation of the nature of aggression in an individual manifestation is reduced to the sphere of childhood. Behavioral and emotional problems are common in childhood, tend to be stable, and are associated with a wide range of negative outcomes over the life course, including criminal behavior.

Two factors of the impact of modern social relations on aggressive behavior are singled out: the influence of the mass media and social networks (in times of uncertainty and unknown, they bear a significant responsibility for public mood, since these institutions are endowed with the potential to increase stress, but also to a certain level of confusion due to the ambiguity of information regarding risk assessment and precautionary measures);

the legal policy to control the spread of the pandemic was accompanied by the restriction of human rights and freedoms, their legitimate interests, especially of an isolating nature, which led to the spread of manifestations of aggression against relatives and loved ones, and provoked a sharp increase in domestic violence.

It is emphasized that the legal status of social networks in the era of information and communication transformations and updated social reality is beyond the boundaries of clear legal influence and regulation, so the information received through these channels may contain significant aggressive manifestations, manifestations of intolerance and forms an intolerant society in general.

Key words: aggression, philosophical and legal analysis, social media, illegal behavior, criminal behavior, postmodern society, information society.

JEL Classification: K 39

DOI: <https://doi.org/10.32782/2616-7611-2023-13-02>

Постановка проблеми. Агресія має деструктивну природу для безпосередньо самої особи, оточуючих, суспільства загалом та держави. Вона може стати чинником для посилення протиправної поведінки та збільшення рівня злочинності. Сучасне транзитивне суспільство має трансформаційну змінну правову природу, невизначеність правової, політичної, економічної реальності впливає на поведінку особи. Проте нині є незрозумілим яким чином змінюється правова природа поведінки суб'єктів права. Аналіз такої соціальної реальності є дуже вагомим для доктринального тлумачення правових процесів, а також для удосконалення правової політики держави з метою запобігання деструкції у поведінці осіб.

Стан дослідження. Сутнісні характеристики, питання оновлення та дієвості правил та норм правового характеру та їх забезпечення неправомірної поведінки буди предметом аналізу низки фахівців у сфері як галузевого права так і загальнотеоретичної юриспруденції. Серед українських науковців слід відмітити праці Т. З. Гарасиміва, Н.П. Бортник, І.О. Личенко, Н.В. Ортинської, О.В. Парути, М.М. Сірант та інших.

Набагато ширше цими питаннями займалися представники іноземної доктрини, зокрема А. Z.Sarnoto, L. Hayatina, Y.S. Zamani, M. Juergensmeyer D. Van Zyl, M. Nakib та інші.

Проте проблема досі є не вирішеною, особливо в контексті змінних детермінант постмодерністського суспільства.

Метою статті є аналіз філософсько-правових та теоретико-правових аспектів агресивної поведінки суб'єктів права в транзитивному суспільстві сучасної правової реальності.

Виклад основних положень. Транзитивне суспільство надає нові додаткові засоби агресорам для реалізації позаправової поведінки. Наприклад, нових форм проявляється через залякування як використання насильства, погрозу

або примусу з метою образи чи цькування інших. Нині погрози та образи з боку агресора в цей час здійснюються не лише безпосередньо віч-на-віч між кривдником і жертвою, але й через посередницькі засоби, такі як мобільні телефони, короткі повідомлення чи соціальні мережі.

З погляду філософії права пояснення агресивної та антисоціальної поведінки часто стосуються порушення саморегуляції або здатності здійснювати контроль над своїми думками, емоціями та поведінкою. Проте докази того, що порушення саморегуляції пов'язане з антисоціальною поведінкою, дещо неоднозначні та, ймовірно, залежатимуть від типу (наприклад, реактивна чи проактивна агресія) та тяжкості антисоціальної поведінки. Розуміння механізмів, що лежать в основі цього зв'язку, може призвести до розробки втручань, спрямованих на зменшення агресивної та антисоціальної поведінки на основі чітко визначеного механізму змін [1].

Формування природи агресії в індивідуальному прояві зводиться до сфери дитинства. Поведінкові та емоційні проблеми є поширеними в дитинстві, мають тенденцію бути стабільними і пов'язані з широким спектром негативних результатів протягом життя, включаючи психічні розлади підлітків і дорослих, вживання психоактивних речовин, соціальні проблеми. Загалом, поведінкові проблеми охоплюють агресивну поведінку (наприклад, порушення правил, проблеми з поведінкою та агресію по відношенню до інших), з одного боку, і проблеми з увагою, з іншого боку. Емоційні проблеми в основному включають депресивні симптоми (наприклад, смуток, занепокоєння) і тривоги (наприклад, перфекціонізм або охайність). Є вагомі докази того, що поведінкові та емоційні проблеми збігаються з труднощами в школі. Наприклад, академічні досягнення є нижчими, коли діти мають проблеми з увагою, або коли є поведінкові чи інші

емоційні проблеми, хоча ці результати менш послідовні. Отож соціально-психологічна природа агресивної поведінки формується в дитячому та підлітковому віці.

Важливим фактором подолання проблем з агресивною поведінкою і як можливого наслідку протиправною поведінкою є саморегуляція – це процес, за допомогою якого люди керують своїми думками, емоціями та поведінкою, і лежить в основі багатьох концепцій проблемної та незаконної поведінки. Воно включає міркування про негативний вплив, афективну нестабільність, а також емоційність і регуляцію емоцій.

Потребує окремого розгляду постмодерніське суспільство. Кожна епоха надає свої чинники, що є атракторами для поширення агресивної поведінки. Глобалізація як явище загальної уніфікованої реальності спричиняє ряд переваг, скажімо швидкий доступ до урядової інформації, активізація електронного урядування, покращення соціальної комунікації, проте поряд з цими позитивами є ряд деструкцій, серед яких нові виклики для суспільства з якими ні окрема людина, ні держава загалом ще не стикалася.

Пандемія COVID-19, надзвичайна ситуація у сфері охорони здоров'я з міжнародними наслідками, серйозно вплинула на всі аспекти суспільства та впливає не лише на здоров'я та економіку, а й на психологічне функціонування та психічне здоров'я. Очевидно, що зміна соціальної реакції вплинула на багато аспектів життя. Джерела змін психосоціального функціонування в такій ситуації, з одного боку, пов'язані з самою наявністю загрози інфікування та його потенційно небезпечних наслідків, а з іншого – з різними заходами, які вживаються в більшості країн для запобігання поширенню інфекції.

Сербські дослідники шляхом використання експериментального методу довели, що система поведінкової активації значною мірою пов'язана з тривогою, страхом і нудьгою, боротьба з нудьгою та гнівом, а система поведінкового гальмування – з гнівом. Дотримання заходів захисту, а також підвищений вплив засобів масової інформації мали значний позитивний зв'язок із занепокоєнням і страхом. Ці результати вказують на те, що як стабільні характеристики, так і специфічна поведінка, пов'язана з пандемією, суттєво пов'язані з емоційною реакцією під час пандемії [2].

Розглянемо тут два аспекти впливу на агресивну поведінку, що зумовлена стресом.

По-перше, вплив засобів масової інформації та соціальних мереж. В час невизначеності та

невідомості саме вони несуть суттєву відповідальність за суспільні настрої. Вплив інформації, пов'язаної з інфекцією, незалежно від того, надходить вона із засобів масової інформації чи соціальних мереж, може призвести до посилення реакції на стрес, але також до певного рівня плутанини через неоднозначність інформації щодо оцінки ризику та запобіжних заходів. Останнє спричиняє додатковий масив стресу, що посилює схильність до проявів агресії.

Вважається, що агресивні люди обробляють соціальну інформацію таким чином, що ймовірність вчинення агресивних дій різко зростає. Крім того, емоції та навички регулювання емоцій також пов'язані з агресивною та насильницькою поведінкою. Однак при поясненні агресії мало уваги приділено взаємним зв'язкам між емоціями та регуляцією емоцій і обробкою соціальної інформації.

Функціонування засобів масової інформації унормовано на державному рівні. Наприклад в Україні діє нещодавно прийнятий Закон «Про медіа». В нормативному тлумаченні «медіа (засіб масової інформації) – засіб поширення масової інформації у будь-якій формі, який періодично чи регулярно виходить у світ під редакційним контролем та постійною назвою як індивідуалізуючою ознакою». Для таких суб'єктів існує низка вимог соціально-правового характеру, так п. 4 ст 5 цього Закону принципом функціонування медіа визначає захист користувачів інформації, особливо дітей, від шкідливого впливу інформації. Тобто збалансованість, коректність поряд з доступністю і достовірністю – це запорука формування ментально та морально здорового суспільства.

Однак якщо мова буде йти про соціальні мережі, то вони в епоху інформаційно-комунікаційних трансформацій та оновленої суспільної реальності знаходяться поза межами чіткого правового впливу та унормування, отож інформація яка надходить цими каналами може містити, більше того містить, суттєві агресивні прояви, прояви нетерпимості та формує нетолерантне суспільство загалом.

У доктрині знаходимо посилення на негативні дискримінаційні прояви та агресію як наслідок пандемії. «Негативні повідомлення в соціальних мережах про COVID-19 та старіння часто характеризують людей похилого віку як безпорадних, на підтримання життєдіяльності котрих необхідні суттєві зусилля держави та суспільства. Існуючі висловлювання ненависті та образи між поколіннями можуть бути проілюстровані хештегом Twitter #BoomerRemover, який широко розповсюджувався в соціальних мережах на початку пан-

демії. Щоб зрозуміти поширення вікових повідомлень у соціальних мережах, група дослідників провела якісний аналіз вмісту англомовних твітів про COVID-19 та літніх людей, розміщених протягом десяти днів після декларації про пандемію. Наші висновки показали, що майже чверть твітів применшили важливість COVID-19, оскільки він пов'язувався з більшою смертністю серед людей похилого віку. Вони містили 14% образливого «вікового змісту» чи жартів» [3].

По-друге, правова політика щодо контролю за поширенням пандемії супроводжувалася обмеженням прав та свобод людини, їх законних інтересів. Не завжди ці обмеження мали легітимний характер, часто супроводжувалися оціночними критеріями та призводили до дискримінації (особливо осіб літнього віку). Після того, як COVID-19 набув масштабів пандемії, були вжиті заходи для його контролю. Окрім рекомендацій щодо захисної поведінки (наприклад, дотримання дистанції, гігієна рук, уникнення дотику до обличчя, носіння рукавичок і масок), ці заходи в більшості країн передбачають різні форми фізичного дистанціювання від інших людей, зменшення контактів і, як наслідок, зміну звичок і звичайної поведінки. Осіб, які потенційно мали контакт з інфекцією, просили залишатися в ізоляції вдома або на карантині, щоб знизити ризик зараження інших людей. Іншим рекомендували не виходити з дому, якщо немає необхідності, а в деяких країнах карантин вводиться як глобальний захід, незалежно від можливого попереднього контакту з коронавірусом. Дотримання цього заходу загального обмеження є нижчим, якщо не зрозуміти його обґрунтування, призводить до агресивної поведінки стосовно представників органів публічної влади та суспільного оточення.

Домашня ізоляція стала тим ключовим критерієм, що збільшило домашнє насильство в рази. Локдаун як засіб охорони громадського здоров'я, призвів до того, що близько 80 відсотків населення світу – близько 1,6 мільярда дітей і близько 2 мільярдів дорослих у віці від 18 до 49 років, які мають партнерські стосунки, проводять багато тижнів здебільшого або повністю замкнутись у своїх домівках. Це зумовило суттєве занепокоєння громадськості, оскільки такі надзвичайні заходи сприяють сплеску домашнього насильства як щодо дітей, так і щодо жінок [4].

Проілюструємо це статистикою різних країн. За даними прокуратури Еквадору, на 90% збільшилися кількості скарг на гендерне насильство під час локдауну, агресія проявлялася у бік партнера,

попередньо така енергія була спрямована на іншу рекреаційну чи спортивну діяльність [5, с. 12]. У Сполучених Штатах Американський журнал невідкладної медицини повідомив про тривожні тенденції домашнього насильства в США, а Національна гаряча лінія домашнього насильства (The Hotline) отримала понад 74 000 дзвінків, чатів і текстових повідомлень у лютому, що є найбільшим місячним числом контактів за 25-річну історію [6].

Ймовірні проксимальні механізми насильства з боку інтимного партнера включають економічні негаразди, тривогу, страх, депресію, гнів, швидка ескалація напруженості під час безперервного співжиття та відсутність варіантів звернення за допомогою для жертв. Всі ці емоційні фактори підвищили ризики насильства над дітьми вдома. Крім того, відсутність доступу до заходів на свіжому повітрі призводило до поведінки дітей, здатної спровокувати насильство серед дорослих, які вже є агресивно налаштовані на суспільні обставини.

Уряди, представники громадянського суспільства та міжнародні організації, такі як ЮНІСЕФ і ВООЗ просуvalа стратегії, спрямовані на пом'якшення наслідків карантину подружніх пар і дітей, хоча все ще існують великі прогалини в цих положеннях і ризик домашнього насильства, зростав в міру наростання напруги кризи. Ці зусилля включають підтримку батьківства через консультації експертів, вирішення проблем психічного здоров'я, пов'язаних зі стресом і депресією, підтримку контактів із уразливими групами та підтримку їх, надання харчової та фінансової підтримки та пропонувати жертвам інноваційні способи зв'язку з поліцією та іншими спеціальними органами публічної влади. В Італії та Франції, уряди організували доступ до готельних номерів для жінок, які шукають захисту від жорстокого поводження, оскільки потрапляння до притулків для жертв домашнього насильства порушувало б вимоги соціального дистанціювання карантину. В Аргентині жінок, які зазнають насильства, заохочують вимагати червону маску для обличчя в аптеках у вигляді кодованого запиту на дзвінок в поліцію або на лінію довіри. Фармацевтів зобов'язували вести запис жінки, контактну інформацію, нібито для того, щоб її можна було сповістити, коли прийде її замовлення [7, с. 11].

Особливістю соціально-правової реальності стало те, що агресія і злочинна поведінка трансформувалася в інші прояви, жертвами насильства стали інші суб'єкти – особи, які перебували разом на домашній ізоляції із агресивною особою. Поряд з цим фіксувалося зменшення кількості «класичних»

злочинів – протягом першого тижня в поліція зафіксувала зниження на 71 відсоток вбивств, 85 відсотків згвалтувань і 83 відсотки у серйозному нападі порівняно з тим самим тижнем роком раніше [8].

Висновок. В статті загалом доводиться, що загрози глобалізаційного, пандемічного, трансформаційно-транзитивного характеру зумовлюють нові додаткові засоби суб'єктам з агресивною поведінкою для реалізації неправомірної поведінки. Постмодерністський соціум та інформаційні чинники також є додатковими факторами для трансформації філософсько-правового розуміння природи агресивної поведінки.

Виокремлено два фактори впливу сучасних суспільних відносин на агресивну поведінку: вплив засобів масової інформації та соціальних мереж (в час невизначеності та невідомості саме вони несуть суттєву відповідальність за суспільні настрої, оскільки ці інституції наділені потенціалом посилення стресу, але також до певного рівня плутанини через неоднозначність інформації щодо оцінки ризику та запобіжних заходів); правова політика щодо контролю за поширенням пандемії супроводжувалася обмеженням прав та свобод людини, їх законних інтересів, особливо ізоляційного характеру, що призвело до поширення проявів агресії щодо рідних та близьких осіб, спровокувало різке зростання домашнього насильства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Gillespie S.M., Brzozowski A., Mitchell I. J. Self-regulation and aggressive antisocial behaviour: insights from amygdala-prefrontal and heart-brain interactions, *Psychology, Crime & Law*, 2018. V. 24:3. P. 243–257
2. Sadiković S., Branovački B., Oljača M., Mitrović D., Pajić D., Smederevac S. Daily Monitoring of Emotional Responses to the Coronavirus Pandemic in Serbia: A Citizen Science Approach. *Front. Psychol.*, 2020, Vol. 11.
3. Jimenez-Sotomayor M. R., Gomez-Moreno C., Soto-Perez-de-Celis E. Coronavirus, Ageism, and Twitter: an evaluation of tweets about older adults and COVID-19. *J Am Geriatr Soc.* 2020. V. 68. P. 1661–1665.
4. Cluver, L. et al. Parenting in a Time of COVID-19. *The Lancet (Correspondence)*. 2020, March 25 URL: [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30736-4](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30736-4)
5. Navarrete Solórzano D., Gamez M de Corcho c., Osvaldo J. Violence on Pandemic of COVID-19. *International Journal of Health Sciences*. URL: www.sciencescholar.us Vol. 4 No. 2, August 2020, P. 10–18.
6. Mineo L. 'Shadow pandemic' of domestic violence *Harvard Gazette*, 2022, June URL:

<https://news.harvard.edu/gazette/story/2022/06/shadow-pandemic-of-domestic-violence/>

7. Eisner M. Violence and the Pandemic Urgent Questions for Research AMY NIVETTE. 2020 URL: <https://www.hfg.org/wp-content/uploads/2021/06/ViolenceandthePandemic.pdf>

8. Marupeng P. Bheki Cele Says Serious Violent Crimes Dropped since Nationwide Lockdown. *Sowetan Live*. 2020, April 5 URL: <https://www.sowetanlive.co.za/news/southafrica/2020-04-05-bheki-cele-says-serious-violent-crimes-dropped-since-nationwide-lockdown>

REFERENCES:

1. Gillespie S.M., Brzozowski A., Mitchell I. J. (2018) Self-regulation and aggressive antisocial behaviour: insights from amygdala-prefrontal and heart-brain interactions, *Psychology, Crime & Law*, 24(3):243–257 [in English]
2. Sadiković S., Branovački B., Oljača M., Mitrović D., Pajić D., Smederevac S. (2020) Daily Monitoring of Emotional Responses to the Coronavirus Pandemic in Serbia: A Citizen Science Approach. *Front. Psychol.*, 11 [in English]
3. Jimenez-Sotomayor M. R., Gomez-Moreno C., Soto-Perez-de-Celis E. (2020) Coronavirus, Ageism, and Twitter: an evaluation of tweets about older adults and COVID-19. *J Am Geriatr Soc.*, 68:1661–1665. [in English]
4. Cluver, L. et al. (2020) Parenting in a Time of COVID-19. *The Lancet (Correspondence)*. URL: [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30736-4](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30736-4) [in English]
5. Navarrete Solórzano D., Gamez M de Corcho c., Osvaldo J. (2020) Violence on Pandemic of COVID-19. *International Journal of Health Sciences*. URL: www.sciencescholar.us, 4(2):10–18 [in English]
6. Mineo L. (2022) 'Shadow pandemic' of domestic violence *Harvard Gazette*, June URL: <https://news.harvard.edu/gazette/story/2022/06/shadow-pandemic-of-domestic-violence/> [in English]
7. Eisner M. (2020) Violence and the Pandemic Urgent Questions for Research AMY NIVETTE. URL: <https://www.hfg.org/wp-content/uploads/2021/06/ViolenceandthePandemic.pdf> [in English]
8. Marupeng P. (2020) Bheki Cele Says Serious Violent Crimes Dropped since Nationwide Lockdown. *Sowetan Live*, April 5 URL: <https://www.sowetanlive.co.za/news/southafrica/2020-04-05-bheki-cele-says-serious-violent-crimes-dropped-since-nationwide-lockdown> [in English]

Стаття надійшла до редакції 15.04.2023